

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ І ЗАСОБИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ (НА ТЛІ РОЗВІДОК УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ВЧЕНИХ)

Сливка Лариса,

кандидат педагогічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Під засобом реалізації виховання в його широкому трактуванні розуміємо певний компонент педагогічного процесу, реалізація якого сприяє формуванню ціннісної настанови вихованців на процес засвоєння знань, оволодіння уміннями й навичками, набуття відповідних рис і властивостей своєї особистості для формування високого рівня культури [1, с. 206]. До засобів практичного втілення здоров'язбережувального виховання відносимо зміст і форми та методи означеного вихованого впливу. Своєю чергою, «педагогічні умови» визначаємо як сукупність заходів, які створюються свідомо задля забезпечення найбільшої ефективності певного виховного процесу (*узагальнено за*: [2]). З-посеред педагогічних умов здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл у нашому дослідженні зосереджуємо увагу на організації теоретичної та методичної підготовки педагогічних працівників до здійснення здоров'язбережувального виховання, а також на оптимізації взаємодії і співпраці різних суб'єктів виховання.

Засоби і педагогічні умови здоров'язбережувального виховання (ЗЗВ) ми об'єднали в такі групи: змістовий вимір ЗЗВ; технологічний вимір (методи і форми) ЗЗВ; суб'єктно-інституційний вимір ЗЗВ; професійно-компетентнісний вимір ЗЗВ. Коротко схарактеризуємо кожен з них.

Змістовий вимір ЗЗВ. Під змістом виховання (освіти) розуміємо сукупність знань, умінь і навичок, які повинні бути засвоєні в процесі вивчення основ наук; цілеспрямовано дібраний і певним чином структурований обсяг інформації, яку впродовж навчально-виховного процесу необхідно трансформувати в знання, уміння і навички тих, хто навчається, у їхні моральні принципи і переконання, у світоглядні позиції відповідно до раніше встановлених цілей виховання (освіти). Відображенням змісту освіти/виховання є навчальні плани, програми навчальних дисциплін, виховні програми, спеціальні навчально-методичні матеріали. Навчальні плани вважають «стратегією», а навчальні/виховні програми – «тактикою» освітньо-виховного процесу [1, с. 206–208].

Зміст здоров'язбережувального виховання є доволі об'ємним: він охоплює всі виміри здоров'я – фізичний, соціальний, психічний, духовний. Спроба повної і ґрунтовної репрезентації означеного контенту потребувала б, як зауважує, Б. Войнаровська, кількатомної публікації [3, с. 269]. Крім того, за словами З. Яворського, у зв'язку з розвитком науки відбувається систематичне

поповнення, оновлення й удосконалення знань про здоров'я, що зумовлює перманентне доповнення і модифікацію змісту відповідного виховного впливу [4, s. 22].

3-поміж важливих дидактичних умов ефективної реалізації змісту здоров'язбережувального виховання виокремлюють наявність доцільного і якісного відображення цього змісту в навчальній (для учнів) та методичній (для вчителів) літературі [5, с. 7] і обов'язкову адаптацію змісту пропонованої інформації до вікових особливостей особистості, на яку спрямовуються виховні впливи [6, s. 129].

Технологічний вимір (форми і методи) ЗЗВ. Вивчення пропонованого в освітніх та виховних програмах змісту здоров'язбережувального виховання засвідчує, що в ньому репрезентовано не лише когнітивний компонент, але й систему умінь і навичок (очікувані результати навчання), які увиразнюють мотиваційно-ціннісні, операційно-діяльнісні і рефлексивно-оцінні здатності особистості щодо здоров'я власного та інших. Цей тренд є логічним, оскільки здобуття особистістю знань про здоров'я і засоби його культивування не означає, що вона почне відразу чинити згідно з отриманою інформацією, оскільки формування переконань, які мотивують її до корисних для власного здоров'я дій чи діяльності, не відбувається на основі простої причинно-наслідкової взаємозалежності (нове знання → бажана поведінка). Проблема полягає в тому, що людина може знати, як жити «здорово», але в той же час не переконана, не готова або не має бажання змінити чи виправити власну несприятливу здоров'ю поведінку. З педагогічної точки зору, дуже важливо формувати у вихованців відповідні погляди і переконання (тобто інтелектуальне і емоційне ставлення об'єкта виховання до знання про цінність здоров'я як до «істинного»), які можуть стати підґрунтям для потенційної готовності вихованця до дій, мотивом його діяльності і стрижнем поведінки в контексті власного здоров'язбереження [6, s. 114].

Отже, конструювання технологій реалізації здоров'язбережувального виховання необхідно пов'язувати з потребою виявлення почуттів вихованців, тобто їх стійкого емоційного ставлення до явищ дійсності, які сприяють трансформації певних дій зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань і можуть спонукати (мотивувати) тих, кого «виховують», до сприятливих власному здоров'ю і здоров'ю інших дій.

О. Жабокрицька зазначає, що, до прикладу, формування особистої системи цінностей юної особистості в контексті здоров'я вибудовується не «шляхом моралізаторства», а у руслі «добровільного» прийняття нею цих цінностей через усвідомлення реальної вигоди здорового способу життя для власного благополуччя. Це, за словами науковиці, актуалізує потребу добору тих змісту, методів і форм здоров'язбережувального виховання, які включають позитивні емоції та переживання вихованця, завдяки яким у нього закріплюється бажання вести здоровий спосіб життя, і вольову сферу, яка спонукатиме його до організованості, дисциплінованості, самопізнання та самоактивності у власному здоров'язбереженні [2, с. 6].

Досить вдалу класифікацію методів здоров'язбережувального виховання репрезентує С. Кондратюк. Для формування стійких переконань і, відповідно, мотивації вихованців на збереження здоров'я науковиця пропонує методи, які реалізують діалогічний аспект виховання – бесіди, розповіді, виховні ситуації, рольові ігри та ін.. Розмаїту ж активність і практичну діяльність вихованця щодо збереження і зміцнення власного здоров'я вчена радить реалізовувати на засадах використання методів, що забезпечують особистісно-діяльнісний аспект виховання, серед них – раціонально організований руховий режим аеробної спрямованості, загартовувальні процедури, дихальна гімнастика, фізичні вправи, рухливі та рольові ігри, забави, оздоровчо-спортивні свята, змагання тощо [7, с. 11].

Професійно-компетентнісний вимір ЗЗВ. Визначальною умовою ефективності функціонування будь-якої системи виховання завжди була і залишається наявність кваліфікованих фахівців-професіоналів. Основна місія в означеній сфері діяльності покладена на вчителя.

Узагальнюючи все те, що написано про роль учителя у вихованні для здоров'я, М. Демель зазначав, що лише вчитель репрезентує стосовно юного покоління компактну і вичерпну педагогічну програму і тільки він може пов'язати дотичні до здоров'я учнів проблеми із комплексом виховних впливів школи [6, s. 150–151]. Оцінюючи значення якості інформації, що пропонується в процесі здоров'язбережувального виховання, М. Демель наголошував, що йдеться про знання, яким довіряють, згідно з якими живуть, і що найважливіше, поширюються «з повним переконанням». Тому «хороша» школа завжди дбала про те, щоб на кожному щаблі навчання про здоров'я «інформували люди компетентні» [6, s. 114].

Суб'єктно-інституційний вимір ЗЗВ. Найвідповідальнішим тереном» щодо реалізації здоров'язбережувального виховання є школа. Значення школи в ділянці прилучення дітей та юнацтва до засад здорового способу життя зумовлюється, за словами М. Фіцули, передовсім тим, що тільки в школі можна «сплановано» впливати на уяву і розум дитини протягом кількох років, а отже, є змога здійснювати здоров'язбережувальне виховання систематично й безперервно [8, с. 131].

Успішність виховних впливів для здоров'я безпосередньо пов'язана із широким залученням у цей виховний процес різноманітних державних і громадських структур. С. Омельченко зазначає, що системний підхід у цій ділянці праці забезпечується суб'єктно-інституційним партнерством, тобто доцільною взаємодією якомога більшої кількості суб'єктів виховання (педагогів, психологів, медичних працівників, батьків) та соціальних інститутів (освітніх та позашкільних виховних закладів, родинного середовища, культурно-освітніх установ, дитячо-юнацьких об'єднань, громадських організацій тощо). Кожен із цих суб'єктів і соціальних інститутів має виконувати свою специфічну роль, школа ж виступає «координуючим та регулюючим чинником зміцнення здоров'я, де потенціал навчально-виховного процесу використовується для підвищення рівня сформованості компонентів здорового способу життя».

Основним принципом ефективного функціонування такої системи є консолідація сил для розв'язання поставленої мети [9, с. 16–19].

Список літератури:

1. Бойчук Ю. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти формування : монографія. Суми : Університетська книга, 2008. 357 с.
2. Жабокрицька О. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ, 2004. 20 с.
3. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna : podręcznik akademicki. Wyd. 1. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. Wyd. 1. 604 s.
4. Jaworski Z. Kultura zdrowotna – definicje, desygnaty i nie tylko. *Lider. Promocja zdrowia, kultura zdrowotna i fizyczna*. 2013. nr 1. S. 16–22.
5. Дудко С. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання. Тернопіль, 2015. 20 с.
6. Demel M. Pedagogika zdrowia. Warszawa : Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1980. 200 s.
7. Кондратюк С. Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія та методика виховання. Київ, 2003. 20 с.
8. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. вид. 2-ге виправ. і доп. Київ : Академвидав, 2005. 560 с.
9. Омельченко С. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка. Луганськ, 2008. 44 с.